

Skjemainformasjon

Skjema	Norges dokumentarv - nominasjonsskjema
Referanse	1004095
Innsendt	20.06.2014 10:06:08

Sammendrag

Sammendrag

Tittel på dokument(er)/arkiv(er) som nomineres

Arkivet etter Hjula Væveri 1855-1957

Sammendrag (maks 3000 tegn)

Industrialiseringen i Norge startet med etableringen av mekanisk tekstilindustri. I Norge, som i store deler av Europa utenfor De britiske øyer, ble denne tidlige industrien etablert midt på 1800-tallet. En av de tidligste tekstilfabrikkene i Norge var Hjula Væveri som ble grunnlagt ved Akerselva i Oslo i 1855 og som var i drift i omkring hundre år før nedleggelsen i 1957. Arkivet gir innsyn i en tid da landets hovedstad også var et sentrum for industrien. Bedriften startet som bomullsveveri, blekeri og fargereri, og etter hvert ble produksjonen utvidet med ullveveri og stofftrykkeri. I en periode var veveriet en av landets største arbeidsplasser med omkring 800 ansatte, der hoveddelen av de ansatte var kvinner. Arkivet gir innblikk i hvilke muligheter kvinner hadde i yrkeslivet i en tid preget av strenge grenser mellom kjønnene.

Hjula-arkivet er først og fremst et bedriftsarkiv som består av dokumenter omkring fabrikkens økonomi og drift. Fabrikkens ulike avdelinger, lønn og sosiale forhold for de ansatte, innkjøp av råmaterialer og maskiner, og salg til butikker og grossister er godt dokumentert. I tillegg er det arkivmateriale fra fabrikkene Schous private økonomi og forvaltningen av familiens eiendommer. Hoveddelen av arkivet omhandler Norges tidlige industrihistorie og gir innblikk i hvordan teknologioverføring påvirket oppbyggingen av tekstilindustrien. I starten ble både maskiner og bygningselementer importert, men etter hvert kunne også norske mekaniske fabrikker levere mye av dette. Arkivet viser også hvordan industrigründere drev oppkjøp av fossekraft og tok i bruk ny teknologi.

Arkivet er også en viktig kilde til å forstå hvor globalisert tekstilindustrien var allerede på 1800-tallet. Hjula importerte råvarer, som bomull dyrket i USA eller Asia, som ble solgt via agenter i Storbritannia og Tyskland. Stoffmønstre ble satt sammen til hele kolleksjoner i Paris og kjøpt av europeiske fabrikker på 1890-tallet. Tropiske naturfarger ble dyrket i koloniene og transportert via kolonimaktene til norske fabrikker. I siste halvdel av 1800-tallet ble plantefargene erstattet av syntetiske fargestoffer, og markerte starten på den andre industrielle revolusjon der Tyskland dominerte den kjemiske industrien.

En samling prøvebøker gir innblikk i hvilke tekstiler som ble vevd og trykket på fabrikkene. Hjula leverte stoffer til kjøpmenn over hele landet. Hjulas bomullsstoffer og ullvarer var derfor en viktig del av tidens materielle kultur. Tekstilene ble brukt til vanlige hverdagsklær for "folk flest". Det var altså ikke stoffer til penklær for den økonomiske eliten, som museene vanligvis har samlet. Vi har liten kunnskap om hvordan hverdagsklærne til arbeiderklassen og den lavere middelklassen så ut. Hjula-arkivet gir et verdifullt innblikk i en del av tekstilhistorien som hittil er lite belyst.

Som følge av de økonomiske vanskelighetene i mellomkrigstiden vokste det frem en omfattende kampanje for å kjøpe norske varer for å støtte norsk industri. I arkivet finnes det flere eksempler på hvordan Hjula var en pioner ved aktivt å bruke reklame og utstillinger for å promotere sine varer og satse på norske designere. I tillegg til de vevde bomullsstoffene satset fabrikkene på interiørtekstiler i moderne trykk, og fulgte dermed 1950-tallets tendenser som senere har blitt kalt Scandinavian Design.

Opplysninger om søker

Opplysninger om søker

Navn på søker	Norsk Teknisk Museum v/Hans Weinberger
Søkers tilknytning til den nominerte dokumentarven	Eier

Kontaktperson(er)

Navn	Ingebjørg Eidhammer
Stilling	Konservator
E-postadresse	ingebjorg.eidhammer@tekniskmuseum.no
Telefonnummer	22796063

Navn	Tone Rasch
Stilling	Konservator
E-postadresse	tone.rasch@tekniskmuseum.no
Telefonnummer	22796020

Fullmaktserklæring

Jeg bekrefter at jeg har fullmakt til å nominere dokumentarven som beskrives i dette nominasjonsskjemaet til Norges dokumentarv

Navn	Ingebjørg Eidhammer
Stilling	Konservator
Institusjon	Norsk Teknisk Museum

Identifikasjon og beskrivelse

Identifikasjon og beskrivelse av dokumentarven

Nøyaktig tittel på dokumentarven, omfang, datering (ytterår) og navn på institusjon/organisasjon som skal stå på et eventuelt diplom

Arkivet etter Hjula Væveri

Oppbevares ved Norsk Teknisk Museum

Hjula-arkivet er ca. 112 hyllemeter og rommer perioden fra 1855-1957. Arkivet er mest komplett fra 1855- 1914. Arkivet inneholder hovedsakelig forretningsdokumenter, korrespondanse med inngående brev fra 1852-1947. Det er anslått at arkivet inneholder ca. 130 000-200 000 brev fra perioden 1855-1909. Videre finnes en rekke kvitteringer, regninger, dokumenter vedrørende last og transport av varer, toll med mer. Det foreligger også 288 innbundne kopibøker fra perioden 1855-1917 med utgående korrespondanse. Videre finnes det fabrikkreskontrobøker fra 1856-1932, flere kassabøker, brevjournaler, lønningsbøker, journaler med årsregnskaper med mer. Arkivet rommer i tillegg ca 180 prøvebøker med forskjellige tekstilprøver fra perioden 1896-1957. Der er både prøvebøker fra Hjula Væveris egen produksjon og prøvebøker fra utenlandske produsenter som Hjula brukte som inspirasjon. Det finnes også små stoffprøver i korrespondansen knyttet til bestillinger fra Hjula gjennom hele perioden.

Visuell dokumentasjon

- Bevaring_av_arkivet_etter_Hjula_Væveri.pdf
- Bilder__Hjula_arkivet.pdf
- Katalog_over_arkivet_etter_Hjula_Væveri.pdf

Kataloginformasjon/arkivbeskrivelse/arkivreferanse

Proveniens (opprinnelse)

Hjula-arkivet kom til museet i regi av Privatarkivkommisjonen i mars 1972. Prøvebøkene ble gitt til museet på slutten av 1990-tallet. Trolig ble arkivet oppbevart i Hjula Væveris lokaler fram til 1972.

Bibliografi

Bruland, Kristine: British technology and European industrialization: The Norwegian textile industry in the mid nineteenth century. Cambridge: Cambridge University Press 1989.

Bruland, Kristine: «Hjula-arkivet og studiet av tidlig norsk industrialisering». I Volund 1987, Oslo: Norsk Teknisk Museum 1987, s. 101-123.

Grieg, Sigurd: Norsk tekstil (hovedredaktør Sigurd Grieg med bidrag av Bjørn Hougen). Oslo: De norske tekstilfabrikers hovedforening 1949-1950.

Hoel, Kari: Fabrikk og bolig ved Akerselva: et industrimiljø på 1800-tallet. Oslo: Norsk Teknisk Museum 1982.

Hoel, Kari: Monumentalarkitektur i Oslo: fra kongens slott til kunnskapens tempel. Bergen: Vigmostad & Bjørke 2008

Rasch, Tone: «Blåtøy, kjoletøy og flanell: fabrikkvevde stoffer fra Hjula Væveri på slutten av 1800-tallet». I Volund 2003, Oslo: Norsk Teknisk Museum 2003, s. 73-106.

Rasch, Tone: «Gurkemeie og anilin violet: om overgangen fra naturlige til syntetiske fargestoffer ved Hjula veveri». I Volund 2001, Oslo: Norsk Teknisk Museum 2001, s. 35-68.

Wiig, Jan: «Hjula Veveri. Firmaet Halvor Schou 1849-1859». I Volund 1974, Oslo: Norsk Teknisk Museum 1974, s. 7-82.

Wiig, Herdis: Produsenter, agenter og kunder: en studie av handel og salg fra Hjula Veveri 1856-1876. Upublisert hovedfagsoppgave. Oslo: Universitetet i Oslo 1995.

Eidhammer, Ingebjørg og Tone Rasch."Kilder til kunnskap - dokumentasjon og formidling av Hjula Væveris arkiv ". I Formidling for framtida - tanker om arkiv. Red. Hilde Lange og Ulrike Spring. Oslo: ABM-media 2012.

Rasch, Tone and Ingebjørg Eidhammer: "Learning through Fashion: The Norwegian Museum of Science, Technology and Medicine" in Public Wardrobe. Understanding Fashion and Dress Museology. Red. Birgitta Svensson and Marie Riegels Melchior. London: Bloomsbury Publishing. (Skal publiseres innen 2014).

Støtteerklæringer

Kristine Bruland, professor i historie ved universitetet i Oslo

Telefon: 22857942/ 91713939

E-post: kristine.bruland@iakh.uio.no

Kari Hoel, professor - Institutt for filosofi, idé- og kunsthistorie og klassiske språk ved universitetet i Oslo

Telefon: 22855308

E-post: kari.hoel@ifikk.uio.no

Gro Røde, formidlingsansvarlig ved Arbeidermuseet i Oslo

Telefon: 23 28 41 70 / 74

E-post: gr@oslomuseum.no

Støtteerklæring

- Hjula_Væveri_katalog.pdf
- Bilder__Hjula_arkivet.pdf

Juridiske forhold

Juridiske forhold

Hvem eier dokumentarven? Oppgi navn og kontaktinformasjon.

Navn	Norsk Teknisk Museum
Adresse	Kjelsåsveien 143, 0491 Oslo
Telefon	22796000
E-post	

Hvem forvalter dokumentarven? Oppgi navn og kontaktinformasjon.

Navn	Norsk Teknisk Museum
Adresse	
Telefon	
E-post	

Tilgang

Vil det være faktorer som begrenser offentlig tilgang til dokumentene? Beskriv dem i så fall nedenfor.

Arkivet er fritt tilgjengelig.

Opphavsrett

Beskriv den opphavsrettslige statusen til dokumentarven.

Vurdering opp mot utvelgelseskriteriene

Vurdering opp mot utvelgelseskriteriene

Autentisitet

Arkivet er originalt

Nasjonal betydning

Hjula-arkivet er av nasjonal betydning. Den mekaniserte tekstilindustrien i Norge var viktig for industrialiseringen, i likhet med andre europeiske land på midten av 1800-tallet. I løpet av 1840 og 50-tallet ble det grunnlagt mer enn 40 tekstilbedrifter i Norge, og Hjula-arkivet er det eneste vi kjenner til som er i så komplett stand. Hjula-arkivet er derfor en viktig kilde til studier av de praktiske detaljene rundt norsk tekstilindustri, om teknologiske endringer og om hvordan sosiale og organisatoriske utfordringer ble løst. Prøvebøkene er unike i nasjonal sammenheng ved at de viser hvilke tekstiler som ble produsert i perioden, spesielt vanlige menneskers "hverdagstekstiler". I arkivet kan man se hvordan de økonomiske svingningene og tilgang til råvarer påvirket produksjonen og førte til endringer i mote og tekstil.

Tilleggsriterier

Dokumentenes nasjonale betydning må bli bekreftet gjennom ett eller flere av disse kriteriene

Tid

Hjula-arkivet er et typisk bedriftsarkiv for sin tid. Det representerer tekstilfabrikkens virksomhet. Det unike med arkivet er at det er komplett og inneholder en stor samling av prøvebøker. Materialets omfang og utstrekning i tid gjør det mulig å følge industrialiseringen og teknologiutviklingen i sammenheng med produksjon og fremvekst av et moderne forbrukersamfunn i Norge. Prøvebøkene sier noe om typiske trender og moter i perioden.

Sted

Arkivet er en viktig kilde til starten på industrialiseringen langs Akerselva i Oslo. Arkivet synliggjør kontakten industrigründerne først og fremst hadde med Storbritannia og Tyskland når det gjaldt teknologioverføring knyttet til kunnskap, oppbygging av fabrikken, arkitektur og maskiner. Arkivet viser også hvordan tekstilindustrien var avhengig av det globale markedet for å skaffe råvarer til produksjon. Frem til 1897, med opphevelsen av Mellomriksloven, er arkivet også en viktig kilde til eksportvirksomhet til Sverige. Arkivet er i tillegg en kilde til hvilke typer tekstiler som ble solgt til ulike kjøpmenn rundt i Norge.

Mennesker

Arkivet gir mulighet til å studere ulike typer mennesker knyttet til fabrikken; fabrikkeieren, arbeiderne, agenter og kjøpmenn. De tidlige fabrikkeierne langs Akerselva kan sies å ha hatt et patriarkalsk system hvor arbeiderne var nært knyttet til fabrikken. For eksempel fantes det boliger og ulike foreninger knyttet til Hjula. Arkivet gir derfor en god mulighet til å se på arbeiderne gjennom flere kilder.

I museets undervisningsopplegg knyttet til Hjula Væveri har vi hentet frem fire ulike personer fra arkivet som representerer ulike tema. Elevene møter mønsterveversken Jomfru Biseth som gir innblikk i livet til veverkene på fabrikken, veverimester Mr. Marmont fra Leeds som er et eksempel på teknologioverføring fra Storbritannia, arkitekt Nicolai Roll som var ansvarlig for byggingen av blant annet Hjula Væveri, og fabrikkeier Halvor Schou som representerer gründeren- og fabrikkeierens rolle. (<http://www.tekniskmuseum.no/skole-bhg/hjula-vaeveri-kilder-til-kunnskap>)

Emne og tema

Arkivet er først og fremst en viktig primærkilde for norsk tekstilhistorie og oppbyggingen av norsk tekstilindustri. Arkivet gir videre mulighet til å se hvordan det globale markedet påvirket tekstilindustrien, samt vise de store linjene i utviklingen av industrien langs Akerselva, kvinnehistorie, sosiale forhold, men også til detaljstudier på ulike produksjonsteknikker og mønstre. Se avsnittet Bibliografi for eksempler på forskning som er gjort knyttet til Hjula-arkivet.

Form og stil

Prøvebøkene, sett i forbindelse med resten av arkivmaterialet, viser sammenhenger og begrunnelser for hvorfor tekstilene ser ut som de gjør i forskjellige perioder. Arkivet viser hvordan hverdagstekstiler ble inspirert fra utlandet, men også hvordan tekstilvirksomheten etter hvert satset på norsk design.

Sosial, åndelig eller kulturell verdi

Klær lages på tilnærmedesvis samme måte i dag som for 150 år siden, ved at stoffene veves og garnet farges. Tekstilindustrien er fortsatt internasjonal. For 150 år siden ble den overført fra Storbritannia til Norge og andre land i Europa, for 50 år siden begynte utflaggingen fra Vest-Europa til Asia der klærne i dag ofte produseres. Utvikling av tekstil og mote i dag kan altså sees i sammenheng med tekstilene som ble laget på Hjula Væveri. Det var hovedsaklig kvinner som jobbet ved tekstilfabrikkene, vevde stoffer og sydde klærne i en tid da kvinner i stor grad var utestengt fra arbeidslivet. Arkivet viser hvordan kvinner etter hvert fikk en selvstendig økonomisk tilværelse.

Utfyllende opplysninger

Utfyllende opplysninger

Sjeldenhet

Arkivet er unikt ved at det er meget komplett og at prøvebøkene kan studeres i sammenheng med resten av bedriftsarkivet.

Integritet

Arkivet er i sin helhet samlet på Norsk Teknisk Museum. Det fremstår som relativt intakt. Samlingen av prøvebøker fra 1896-1950-tallet representerer og dokumenterer utviklingen i norsk hverdagstekstilhistorie. Hjula-arkivet er trolig det mest komplette arkivet etter tekstilbedrifter i Norge som ble grunnlagt under den industrielle revolusjon.

Representativitet

Arkivet etter Hjula Væveri foreslås nominert til Norges dokumentarv først og fremst fordi det dokumenterer utviklingen av norsk tekstilindustri i en hundreårsperiode fra ca. 1850- 1950. Arkivet er unikt fordi det viser oppbyggingen av industrien langs Akerselva, teknologioverføring fra ledende industriland som Storbritannia og Tyskland, produksjonsutvikling, arbeidernes rolle, samt at det dokumenterer utviklingen av et nytt marked og forbrukersamfunn i Norge.

Konsultasjon og samtykke

Konsultasjon og samtykke

Har dokumentarvens eier(e) og forvalter(e) blitt orientert om og godkjent nominasjonen?

Ja

Vurdering av risiko

Vurdering av risiko

Gi en beskrivelse av i hvor stor grad den nominerte dokumentarven er truet.

Arkivet er i liten grad truet. Arkivet inngår i museets samling og er plassert i museets magasin.

Bevaringsplan

Bevaringsplan

Inngår dokumentarven i en bevaringsplan?

Nei

Hvis ja, last opp et sammendrag av bevaringsplanen. Hvis nei, last opp opplysninger om de nåværende bevaringsforholdene og forvaltningen av dokumentarven.

Vedlegg

- Katalog_over_arkivet_etter_Hjula_Væveri.pdf
- Bilder__Hjula_arkivet.pdf
- Bevaring_av_arkivet_etter_Hjula_Væveri.pdf

Resultat og tilleggsinformasjon

Resultatet av nominasjonen og ev. tilleggsinformasjon

Hva ønsker din institusjon å oppnå ved å få dokumenter innskrevet i Norges dokumentarv? Kom med eventuell tilleggsinformasjon som støtter en innskriving i Norges dokumentarv.

Museet ønsker å synliggjøre og vise mangfoldet i Hjula-arkivet. En innskriving i Norges dokumentarv vil bli brukt til å formidle arkivet, utvikle undervisningsopplegget knyttet til Hjula Væveri, samt digitalisere og tilgjengeliggjøre flere av prøvebøkene. Et ønske vil også være å utvikle et prosjekt om prøvebøkene i samarbeid med Arbeidermuseet ved Akerselva.